

Голові спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01
при Державному закладі «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
доктору педагогічних наук, професору,
академіку Богуш А. М.

ВІДГУК

офіційного опонента **Карамана Станіслава Олександровича**, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка про дисертаційну роботу **Гуменюк Ірини Михайлівни** *«Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»*, подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання – (українська мова)

1. Актуальність теми дослідження

В умовах розвитку глобалізаційних процесів у сучасному світі виняткової гостроти набуває проблема його єдності в національній окремішності, що корелює з реалізацією українськомовної стратегії в нашій країні, відповідно до якої нормативне й доцільне володіння державною мовою є підґрунтям для самоідентифікації українського народу й ознакою, яка не дасть йому асимілюватися, втратити національну самобутність. Відтак перед педагогічними закладами вищої освіти поставлено важливе завдання – формувати компетентного фахівця освітньої галузі, національно свідому, гармонійну мовну особистість з індивідуальним українськомовним іміджем. Водночас у лінгводидактичній теорії та освітній практиці вищої школи відсутні спеціальні дослідження, присвячені обраній проблемі дослідження з урахуванням компетентнісної парадигми й вимог Стандарту вищої освіти

України. З огляду на означене вище актуальність виконаного дослідження Ірини Михайлівни Гуменюк не викликає сумніву й відповідає сучасним суспільним та освітнім запитам.

Про складність і актуальність поставленої в дисертації проблеми свідчить те, що, хоч різні аспекти навчання студентів української мови за професійним спрямуванням були предметом студіювання в науково-методичних працях українських науковців, проте спеціального комплексного й системного дослідження з проблеми розроблення й теоретичного обґрунтування методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти й донині в українській педагогічній науці немає. Наукова вартісність рецензованої дисертації підтверджується і зв'язком її з сучасними напрямками наукових педагогічних досліджень, корелюється з науково-дослідною темою кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Розвиток особистості молодших школярів в умовах гірського середовища» (державний реєстраційний номер 0113U005200). З огляду на зазначене, тема дисертаційної роботи «Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти» актуальна, що й водночас підтверджується її ґрунтовним теоретичним, методологічним та емпіричним наповненням, упровадженням результатів в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти, а також широкою апробацією на всеукраїнських і міжнародних наукових заходах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації, варто оцінити як достатньо обґрунтовані та достовірні, що базуються на використанні сукупності загальновизнаних наукових методів дослідження, зокрема таких, як: теоретичні, емпіричні, візуально-графічні, статистичні,

застосування яких дало змогу І.М.Гуменюк реалізувати основні дослідницькі завдання й мету наукової роботи.

Ознайомлювальне опрацювання тексту дисертації, оприлюднених статей і тез доповідей Ірини Михайлівни Гуменюк переконує, що авторський підхід до обраної теми можна схарактеризувати як багатоаспектний. На нашу думку, теоретичні засади дослідження є переконливими. Ключові положення дисертації ґрунтуються на законодавчих і нормативних документах про вищу освіту, а також на філософських, мовознавчих, психолого-педагогічних, та лінгводидактичних дослідженнях.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Зміст дисертаційної праці охоплює вузлові аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум І.М.Гуменюк, описані етапи реалізації його повною мірою представлено у вступові, де дослідницею обґрунтовано актуальність проблеми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. Показовою є логічно вибудована структура й послідовне викладення змісту роботи, яка повною мірою відповідає меті і завданням проведеного дослідження. Коментування змістового наповнення базових понять дослідження достатньо аргументоване й підкріплене авторським баченням.

У першому розділі дисертації висвітлено концептуально-методологічні орієнтири розвитку методики навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти. Ретельне опрацювання наукової літератури й дисертаційних праць з обраної проблеми дало змогу дослідниці проаналізувати різні погляди вчених на тлумачення змісту поняття «методична система навчання української мови за професійним спрямуванням», а також сформулювати авторське. Прикметно, що методологічне підґрунтя дослідження методики навчання української мови за професійним спрямуванням вибудовано на системному, синергетичному і компетентнісному підходах. З науковою доцільністю описано особливості системної організації методики навчання української мови за професійним спрямуванням.

З увагою до напрацювань сучасних лінгводидактів (А. Богуш, О. Бондарець, Л. Васенко, О. Гриджук, С. Дорошенко, І. Дроздова, В. Дубічинський, О. Дьолог, С. Караман, К. Климова, О. Ковтун, О. Копусь, Т. Котик, О. Любашенко, С. Омельчук, О. Тищенко, Н. Юрійчук та ін.) обґрунтовано концептуальні засади методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням. У роботі розкрито вплив новітніх мовознавчих тенденцій на зміст навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спілкуванням», зокрема: лінгвопрагматики, етнолінгвістики, дискурсології, лінгвістики тексту. Виявлено інтегративні аспекти змісту навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спілкуванням».

Для доцільного оперування науковою термінологією дисертантка уточнила в другому розділі поняття «зміст навчання української мови за професійним спрямуванням», яке в роботі конкретизовано як «...комплекс актуального науково-освітнього матеріалу, способів його опанування і прикладного використання, зорієнтованого на формування низки професійних компетентностей у здобувачів освіти у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням. За результатами дослідження глобальних, етапних і оперативних цілей освітньої підготовки обґрунтовано мету навчання української мови за професійним спрямуванням: підготовка конкурентоздатних фахівців, які оволоділи визначеними професійними компетентностями (дискурсивною, документознавчою, загальнонауковою, підприємницькою, редакторською, інформаційно-технологічною, термінологічною) та здатні до постійного самовдосконалення в обраній педагогічній галузі. Досліджено еволюцію змісту навчання української мови за професійним спрямуванням, що дозволило простежити тенденції програмного спрямування: від лінгвістичного до документознавчого та професійно-мовленнєвого.

У третьому розділі прокоментовано особливості навчання української мови за професійним спрямуванням студентів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» в діапазоні роботи з текстами функційних стилів української мови, специфіки педагогічної комунікації, фахової

термінології, документного контексту, міждисциплінарної координації з урахуванням умов функціонування сучасної української вищої педагогічної освіти.

У розділі потлумачено зміст поняття «технологія контекстного навчання», описано пріоритетні вектори реалізації контекстного навчання. Текстоцентричну технологію навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти розглянуто як знакову форму наукового знання; матеріал для практичної роботи; засіб вимірювання рівня засвоєння матеріалу; маркер зворотного зв'язку; засіб полісенсорного сприйняття. Заслугує схвалення підхід авторки до обґрунтування тестової технології з освітньою метою, яку вибудовано з урахуванням здобутків відомих українських та зарубіжних тестологів. З науковою доцільністю унаочнено процесуальні елементи технологічного циклу тестової технології навчання української мови за професійним спрямуванням. Теоретичний діапазон розділу виразно доповнює описана система принципів оптимального функціонування процесу навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти, що враховують вимоги сучасної освіти й основні тенденції розвитку науки та виступають орієнтиром добору оптимальних форм, методів, засобів і технологій навчання для досягнення необхідного результату.

Вагомим напрацюванням І. М. Гуменюк вважаємо виокремлені та проаналізовані п'ять базових наукових платформ, що забезпечують теоретико-методологічне наповнення методики навчання української мови за професійним спрямуванням: лінгвістичну, документознавчу, науково-дослідницьку, психологічну, професійно-педагогічну.

Четвертий розділ дисертації присвячено студіюванню сучасного стану методики навчання української мови за професійним спрямуванням у практиці педагогічних закладів вищої освіти, в якому проаналізовано структурно-компонентні складники чинного програмного забезпечення навчальної дисципліни, прокоментовано зміст української мови за професійним

спрямуванням у сучасних навчально-методичних посібниках, а також концептуальні засади профілізації, визначено напрями реалізації сучасних підходів до мовної освіти в контексті навчальної дисципліни.

Прикметно, що в процесі аналізу змісту робочих програм із навчальної дисципліни у вибірці педагогічних закладів вищої освіти за 9-ма параметрами, дослідниці вдалося виявити розбіжності між критеріями оцінювання та очікуваними результатами навчання, змістом навчальної дисципліни і вимогами освітніх програм. Цілком обґрунтованим вважаємо висновок І.М.Гуменюк про фрагментарне застосування компетентнісного підходу до komponування робочих програм, нечітке корелювання між програмними компетентностями та їх конкретизацією у межах навчальної дисципліни, що призводить до некоректності побудови змісту та дублювання інформації у межах різних навчальних дисциплін; факт неузгодженості складності матеріалу та кількості годин для його опанування.

Зауважимо, що ретельний аналіз навчально-методичних джерел із навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», сприяв виокремленню проблемних аспектів їх змістової організації. Доцільно актуалізовано способи профілізації української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти. Показово, що вибір описаних підходів (дослідницького підходу, застосування методу проєктів як базового в дослідницькому підході, функційно-стилістичного) до навчання української мови за професійним спрямуванням екстрапольовано в освітню практику з урахуванням специфіки майбутньої педагогічної діяльності, зокрема в дошкільній та початковій ланках освіти.

Науково виразним сегментом п'ятого розділу вважаємо спроектовану структурно-функційну модель методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням, в якій обґрунтовано вузлові теоретичні положення. У діагностувально-результативному блоці моделі визначено три основні етапи експериментального навчання української мови за професійним спрямуванням: інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-

творчий, які реалізовано в межах кожної теми навчальної дисципліни й відображено у прогнозованих проміжних результатах навчання.

У шостому розділі розкрито зміст і структуру експериментального дослідження, особливості організації діагностувального та перебіг основного етапів педагогічного експерименту, доведено ефективність розробленої методичної системи. Як самобутню й насичену за змістом, термінами реалізації розглядаємо програму педагогічного експерименту, яку здійснено в три основні етапи: інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-творчий, – у межах кожної теми.

Переконливими є результати формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. Статистичну перевірку результатів педагогічного експерименту здійснено із використанням непараметричного критерію Пірсона, аналіз якого підтвердив вагому відмінність у рівнях експериментальних і контрольних груп. Позитивна динаміка показників в експериментальній групі дає підстави стверджувати про ефективність методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням.

У кінці кожного з розділів дисертації подано змістовні висновки, що містять узагальнення відповідно до поетапного дослідження. Загальні висновки роботи узгоджуються із поставленими завданнями, сформульовані логічно й обґрунтовано. Додатки суттєво доповнюють основний текст дисертації.

Отже, узагальнимо найбільш вагомі здобутки дисертантки: визначено засадничі положення, що стали науковою основою для обґрунтування методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх педагогів дошкільної і початкової ланок освіти в педагогічних закладах вищої освіти; обґрунтовано доцільність організації освітнього процесу за методологічними підходами (системним, синергетичним, компетентнісним) та лінгвістичним, екстралінгвістичним, дослідницьким, функційно-стилістичним, текстоцентричним підходами) до мовної освіти майбутніх педагогів дошкільних закладів та вчителів початкових класів; обґрунтовано методичну систему навчання української мови за професійним спрямуванням,

ефективність якої підтверджено здобутими результатами педагогічного експерименту.

3. Наукова новизна здобутих результатів полягає насамперед у тому, що в лінгводидактиці вищої школи вперше теоретично обґрунтовано методологічні засади методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх педагогів дошкільної і початкової ланок освіти в педагогічних закладах вищої освіти; сутність понять: «методична система навчання української мови за професійним спрямуванням», «профілізація навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»; уточнено зміст понять: «компетентнісна парадигма української мови за професійним спрямуванням», «зміст навчання української мови за професійним спрямуванням»; з'ясовано сучасний стан функціонування навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у практиці педагогічних закладів вищої освіти, виявлено способи її профілізації; розкрито специфіку керування процесом навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців педагогічної галузі у закладах вищої освіти; визначено й схарактеризовано педагогічні умови навчання майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти української мови за професійним спрямуванням; виявлено критерії (когнітивно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, професійно-творчий) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні сформованості у здобувачів освіти професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості (початковий, задовільний, достатній); розроблено й апробовано експериментальну структурно-функційну модель і методичну систему навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі української мови за професійним спрямуванням (етапи: інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-творчий). Набула подальшого розвитку теорія і методика навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Джерельною базою дисертації стали фундаментальні наукові праці українських та зарубіжних учених, закони, нормативно-правові акти України.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 67 працях, з яких 2 монографії (1 – колективна, 0,6 арк.); 29 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Science, 1 стаття у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus; 18 публікацій апробаційного характеру, 8 навчально-методичних посібників (з них 4 – у співавторстві), 1 глосарій, 6 – програм навчальних дисциплін та силабуси, 10 праць опубліковано іноземною мовою.

Варто зазначити, що в публікаціях вичерпно відображено проведене дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає в створенні алгоритмізованої структури робочої програми навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» на основі компетентнісного підходу; встановленні способів профілізації української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти; визначенні методичних орієнтирів формулювання результатів навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців педагогічної галузі в освітній парактиці; вдосконаленні системи самостійної роботи студентів; розробленні методики застосування інформаційних, прикладних і дослідницьких проєктів у контексті навчання української мови за професійним спрямуванням.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес таких українських закладів вищої освіти: Бердянський державний педагогічний університет (довідка № 64-01/52 від 15.02.2023), Волинський національний університет імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/749 від 30.03.2023), Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра

Довженка (довідка № 331 від 02.03.2023), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (довідка № 11/23 від 27.02.2023), Львівський національний університет імені Івана Франка (акт № 618-11 від 07.03.2023), Український державний університет імені Михайла Драгоманова (довідка № 195 від 16.03.2023), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/29 від 24.02.2023), Ужгородський національний університет (довідка № 922/01-14 від 27.03.2023), Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (акт № 01/10-211 від 15.03.2023).

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів, варто вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Зауваження стосується некоректного формулювання визначених у **вступі** суперечностей між теоретичними й практичними здобутками лінгводидактики вищої школи, зокрема в роботі перша й друга суперечності стосується якості підготовки фахівців в галузі професійної освіти..., тоді як роботу виконано зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Другу суперечність, на нашу думку, доцільно було б викласти в такому формулюванні: потребами сучасної практики дошкільної та початкової освіти в компетентнісному вимірі і недостатнім теоретико-методологічним обґрунтуванням концептуальних положень її реалізації в українській лінгводидактиці.
2. Як дискусійне розглядаємо подане в дисертації формулювання мети дослідження. У меті, невиправдано, на нашу думку, виокремлено такий складник, як педагогічні умови, який безпосередньо є компонентом методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням.

3. Окремі побажання висловимо до формулювання назв підрозділів дисертації, зокрема: перший розділ названо вужче, ніж назву підрозділу 1.1. Порівняймо: **Розділ 1. Концептуально-методологічні орієнтири розвитку методики навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти. Підрозділ 1.1. Концептуальні засади становлення методичної системи навчання здобувачів освіти української мови за професійним спрямуванням.**
4. Назви підрозділів третього розділу віддзеркалюють лише дві технології навчання української мови за професійним спрямуванням (текстоцентрична технологія навчання, тестова технологія навчання), хоча в першому підрозділі третього розділу детально описано технологію контекстного навчання, яку в змісті дисертації чомусь не виокремлено.
5. У дослідженні зазначено про визначення й обґрунтування сутності низки понять: «методика навчання української мови за професійним спрямуванням», «методична система навчання української мови за професійним спрямуванням», «профілізація навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «дієвий цикл навчальної дисципліни»; уточнено зміст понять: «компетентнісна парадигма української мови за професійним спрямуванням», «зміст навчання української мови за професійним спрямуванням», «принципи функціонування процесу навчання української мови за професійним спрямуванням». Проте не зрозуміло, які саме базові поняття дослідження визначено, які ж обґрунтовано.
6. Дещо категоричним і не переконливим видається таке узагальнення дисертантки: «...ефективність методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням студентів педагогічних закладів вищої освіти перевірено під час реалізації гіпотетично визначених педагогічних умов». У цьому контексті потребує додаткового пояснення шляхи реалізації гіпотетично визначених педагогічних умов.
7. Розроблена в дисертації *методична система навчання майбутніх*

вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти достатньо обґрунтована, а результати її впровадження цілком переконливі. Проте вважаємо, що в додатках варто було б подати систему вправ і завдань як для вихователів закладів дошкільної освіти, так і для вчителів початкової школи з навчальної дисципліни *«Українська мова за професійним спрямуванням» української мови за професійним спрямуванням*.

8. У списку літератури відсутній навчальний посібник *«Українська мова за професійним спрямуванням»* за редакцією О. Копусь та С. Карамана.

Висловлені зауваження, міркування щодо дисертаційної роботи **І.М.Гуменюк** мають рекомендаційний характер, а тому не ставлять під сумнів отримані наукові результати.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації

Зауваження, що висловлені вище, мають дискусійний характер, через це не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи, яка рецензується.

Дисертація *«Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у вищих педагогічних навчальних закладах»*, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка, Гуменюк Ірина Михайлівна, отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку педагогічної галузі, зокрема для теорії та методики навчання української мови.

Дисертаційна робота *«Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у вищих педагогічних навчальних закладах»* Ірини Михайлівни Гуменюк відповідає пунктам 7 та 9

Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11. 2021 року та Вимогам оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05. 2019 р., а її авторка - **Гуменюк Ірина Михайлівна** - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Факультету української філології,
культури та мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Станіслав КАРАМАН

Підпис Станіслава Карамана засвідчую:

30 серпня 2023 року.

